

ارسال: ۱۴۰۴/۲/۱۵

پذیرش: ۱۴۰۴/۴/۲۴

doi 10.22034/nf.2026.520117.1404

نقش گفتاری نویسی در حفظ تنوع زبانی در عصر دیجیتال: چالش‌ها و فرصت‌ها

مریم مسگر خویی* (پژوهشگر فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران، ایران)

چکیده: در عصر دیجیتال، فناوری‌ها و ابزارهای ارتباطی نوین تحولات عمیقی در کاربرد زبان ایجاد کرده‌اند. اینترنت با گشودن عرصه‌های جدید برای ارتباطات مجازی، نقش تازه‌ای برای زبان رقم زده است که از آن با عنوان «نقش ارتباط مجازی» یاد می‌شود. این نقش عمدتاً در قالب نوشتار گفتاری یا گفتاری نویسی تجلی می‌یابد و به کاربران امکان می‌دهد زبان را در بافت‌های غیررسمی و به‌طور خلاقانه‌تری به کار گیرند. روشن است که همهٔ زبان‌ها به یک اندازه از این فرصت بهره‌مند نشده‌اند. زبان‌هایی که فاقد زیرساخت‌های دیجیتالی یا نظام نوشتاری معیارند در معرض نابودی در فضای دیجیتال هستند. اینترنت، با داشتن ظرفیت‌های بالقوه برای حفظ تنوع زبانی، به دلیل سلطهٔ زبان‌های غالب، مانند انگلیسی، نتوانسته به‌طور کامل این تنوع را نمایان کند. تنها حدود ۲۵۰ زبان از بیش از ۶۰۰۰ زبان جهان حضوری فعال در فضای دیجیتالی دارند و بسیاری از زبان‌های اقلیت در معرض «مرگ دیجیتالی» قرار گرفته‌اند. گفتاری نویسی، به‌عنوان کلیدی‌ترین ابزار در ارتباطات دیجیتالی، می‌تواند به حفظ و احیای زبان‌های درخطر کمک کند و امکان استفاده از زبان‌های محلی را در رسانه‌های اجتماعی، پیام‌رسان‌ها و وب‌نوشت‌ها فراهم کند و به انتقال میان‌نسلی زبان‌ها یاری رساند. برای تقویت تنوع زبانی در فضای دیجیتال، علاوه بر کاربرد گفتاری نویسی، اقداماتی همچون مستندسازی زبان‌ها، طراحی ابزارهای دیجیتالی چندزبانه و تقویت نقش زبان‌های محلی در آموزش و رسانه ضروری است. درنهایت، اینترنت با وجود چالش‌ها، ظرفیت بالایی برای ارتقای جایگاه زبان‌ها و حفظ تنوع زبانی و فرهنگی دارد، مشروط بر آنکه سیاست‌گذاری‌های هدفمند و همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه تقویت شوند.

کلیدواژه‌ها: گفتاری نویسی، زبان‌های محلی، فضای دیجیتال، تنوع زبانی، مستندسازی زبان، اینترنت.

۱. مقدمه

در چند دهه گذشته، فناوری‌های پیشرفته و ابزارهای رایانه‌ای ابعاد گوناگون زندگی بشر را دستخوش تحول کرده‌اند. زبان نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. اینترنت، فناوری‌های تلفن همراه و شیوه‌های ارتباط رایانه‌ای، عرصه‌های نوینی را برای کاربرد زبان گشوده‌اند و نقشی تازه برای آن رقم زده‌اند. این نقش، که به سبب کارکرد آن در ایجاد ارتباطات مجازی «نقش ارتباط مجازی» نامیده شده است (Habibova & Jafarov 2019, p. 790)، گاه در قالب گفتار نمود پیدا می‌کند، اما بخش عمده‌ای از آن به صورت نوشتار گفتاری یا گفتاری نویسی تجلی می‌یابد. درحقیقت، استفاده از این شیوه‌های ارتباطی سبب شده است که امروزه بیش از هر زمان دیگری بخوانیم و بنویسیم (Baron 2008, p. 183). قطعاً، نمی‌توان انتظار داشت که تمام زبان‌های جهان چنین نقشی را بپذیرند یا تاکنون توانسته باشند به آن دست یابند. افزون‌براین، زبان‌هایی که این نقش را پذیرفته‌اند جایگاه یکسانی در فضای ارتباطات مجازی ندارند. زبان‌ها در بهره‌مندی از این نقش، به دلایل مختلف، وضعیت متفاوتی پیدا کرده‌اند. این واقعیت پرسش‌هایی بنیادین به ذهن متبادر می‌کند، از جمله اینکه پذیرش این نقش چه پیامدهایی برای ارتباط در جهان کنونی به همراه دارد. همچنین، باید بررسی کرد که زبان‌هایی که این نقش را می‌پذیرند و زبان‌هایی که هنوز آن را نپذیرفته‌اند از نظر جایگاه اجتماعی و بین‌المللی در چه شرایطی قرار می‌گیرند.

روشن است که اینترنت بستری چندزبانه است و به لحاظ فنی فرصتی برابر برای حضور تمامی زبان‌های جهان فراهم کرده است. با این حال، زبان‌هایی که «نقش ارتباط مجازی» را پذیرفته‌اند به دلایل فوازیانی (از جمله عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فناوریانه) حضوری برجسته‌تر در این فضا دارند و این امر گاه به تضعیف جایگاه زبان‌های دیگر منجر می‌شود و فرصت‌های آن‌ها را محدود می‌کند. از سوی دیگر، زبان‌هایی که به دلایلی این نقش را نمی‌پذیرند با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند و به دلیل عدم بهره‌مندی از یکی از مهم‌ترین ابزارهای پویایی در عصر دیجیتال، یعنی عدم حضور در اینترنت، به طور جدی در معرض خطر نابودی قرار می‌گیرند. به بیان دیگر، غیبت یک زبان در فضای اینترنت توانایی آن را برای بقا و تعامل در جهان معاصر، به شدت کاهش می‌دهد و آن را به سوی زوال سوق می‌دهد.

در این میان، وضعیت زبان‌های محلی، به عنوان ارزشمندترین جلوه تنوع زبانی، به طور ویژه، شایسته بررسی است. زبان‌های محلی از مهم‌ترین مؤلفه‌های هویتی و فرهنگی جوامع انسانی به شمار می‌آیند و نقشی بنیادین در انتقال دانش، تاریخ و ارزش‌های اجتماعی ایفا می‌کنند. با این حال، در دوران جهانی‌شدگی رشد شهرنشینی و گسترش سلطه زبان‌های غالب بسیاری از این زبان‌ها با تهدید فراموشی و زوال روبه‌رو شده‌اند. نبود منابع آموزشی کافی و بی‌توجهی به نیازهای

زبانی جوامع محلی از جمله عواملی است که بقای این زبان‌ها را به خطر انداخته است. با این همه، ظهور اینترنت و فناوری‌های دیجیتالی، به‌عنوان ابزاری توانمند در ارتباطات و اشتراک‌گذاری دانش، دریچه‌ای نو برای حفاظت و احیای زبان‌های محلی گشوده است. این فناوری‌ها امکان دسترسی گسترده‌تر و مشارکت جوامع محلی در فرایند ثبت و استفاده از زبان خود را فراهم کرده‌اند. یکی از ابزارهای مؤثر برای بازنمایی و مستندسازی زبان‌های محلی گفتاری‌نویسی است، راهکاری که با استفاده از ساختارهای ساده‌تر و انعطاف‌پذیرتر، نوشتن و برقراری ارتباط را تسهیل می‌کند.

گفتاری‌نویسی، به‌ویژه در رسانه‌های اجتماعی، پیام‌رسان‌ها و وب‌نوشت‌ها، به کاربران بومی این امکان را می‌دهد تا زبانشان را به‌شکل غیررسمی و انعطاف‌پذیر حفظ کنند و در تعاملات روزمره از آن بهره‌گیرند. با این روش نوشتار، می‌توان به تداوم استفاده از زبان‌های محلی در نسل‌های جوان کمک کرد و محتوای دیجیتالی متنوعی به زبان‌های محلی تولید نمود. گفتاری‌نویسی نمایانگر جنبه مهم و نوینی از کاربرد زبان است و باید کانون توجه پژوهشگران حوزه‌های جامعه‌شناسی، زبان‌شناسی، رایانه، آموزش زبان و غیره قرار گیرد تا آن را از ابعاد گوناگون مطالعه کنند و راهکارهایی با هدف برنامه‌ریزی برای آینده زبان‌ها ارائه دهند. در این مقاله، می‌کوشم ابتدا با واکاوی ویژگی‌های کلی زبان در ارتباطات رایانه‌ای و با در نظر گرفتن رویکرد فیثمن (۱۹۹۱)، و در پی آن، نظر کورنای (۲۰۱۳) درباره عوامل مؤثر در پویایی و نابودی زبان‌ها، تأثیر اینترنت و بارزترین نمود زبانی آن، یعنی گفتاری‌نویسی را در جایگاه زبان‌ها بررسی کنم و در نهایت، با نگاهی به شرایط زبان فارسی و گویش‌های آن، راهکارهای ممکن ارتقای جایگاه آن‌ها را در دنیای ارتباطات مجازی مطرح کنم.

۲. زبان در عصر رایانه

توسعه فناوری‌ها و ابزارهای رایانه‌ای نوین، از جمله رایانه‌های شخصی، اینترنت، ابزارهای دیجیتالی و تلفن‌های همراه، روش‌های نوین و متنوعی برای ارتباط و استفاده از زبان ارائه داده است. پیشرفت‌هایی نظیر ارسال و دریافت رایانامه، وب‌نوشت، چت و ارتباط مجازی صوتی هستند فراهم کرده‌اند. در ابتدای قرن بیستم، فناوری وب با محتوای کاربرمحور و شیوه‌های پویا برای تولید محتوا، به‌ویژه با استفاده از ویکی‌پدیا، تحولی بزرگ در این عرصه ایجاد کرد (Herring, 2012). این دستاوردها نه تنها ابزارهای جدیدی برای برقراری ارتباط فراهم کرده‌اند، بلکه موجب افزایش اشتراک‌گذاری تجربیات شخصی و گسترش استفاده از زبان در سطوح مختلف شده‌اند.

رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، که حجم بسیار زیادی از کاربرد زبان با کمک فناوری‌های نوین را به خود اختصاص می‌دهند، شامل انواعی بدین قرارند: ۱) فعالیت‌های اشتراکی (مانند ویکی‌ها)؛ ۲) وب‌نوشت‌ها و خردبلاگ‌ها (مانند شبکه اجتماعی ایکس)؛ ۳) شبکه‌های اجتماعی (مانند فیس‌بوک و اینستاگرام)؛ ۴) شبکه‌های آموزش محور و محتوامحور (مانند یوتیوب)؛ ۵) دنیای واقعیت مجازی (مانند Second Life) که عمدتاً مبتنی بر تصویرند و از زبان به صورت فرعی و کمکی استفاده می‌کنند (Kaplan & Heanlein, 2010).

در کنار چنین پیشرفت‌هایی، احتمالاً، برجسته‌ترین تحول عصر دیجیتال پدیده‌ای است که پرنسکی (۲۰۰۱ الف، ۲۰۰۱ ب) از آن با عنوان ظهور «بومیان دیجیتالی» یاد می‌کند. این اصطلاح به متولدین سال ۲۰۰۰ به بعد اشاره دارد؛ افرادی که از بدو تولد در دنیای دیجیتالی بوده‌اند و هرگز زندگی در خانه‌ای فاقد رایانه و ابزارهای دیجیتالی را تجربه نکرده‌اند. بومیان دیجیتالی به تعامل طلبی، چندوظیفگی و تفکر سریع و متفاوت معروف‌اند. در همین راستا، کامرون (۲۰۰۵) مفهوم «بهداشت زبانی» را برای اصلاح و کنترل زبان، در واکنش به تغییرات اجتماعی و فرهنگی، معرفی کرده است. اصلاح زبان می‌تواند معطوف به دستور، واژگان و کاربردهای غیررسمی باشد. در فضای دیجیتالی نیز کاربران از زبان، به‌ویژه از گفتاری نویسی، برای نمایش هویت‌های قومی، محلی و فرهنگی خود بهره می‌برند. کامرون این تغییرات را، با وجود نگرانی‌های احتمالی، نشانگر پویایی و انعطاف زبان و هویت جوامع می‌داند.

در مقابل بومیان دیجیتالی، «مهاجران دیجیتالی» قرار دارند؛ نسلی که تحولات فناوری و ظهور پدیده‌های دیجیتالی را در طول زندگی خود تجربه کرده و به‌مرور، مهارت‌سازگاری با این محیط را آموخته‌اند. باین حال، این نسل برخلاف بومیان دیجیتالی همچنان نشانه‌هایی از روش‌های سنتی خود را حفظ می‌کند و در ارتباطات دیجیتالی ردپای عادت‌های پیشین آن‌ها آشکار است (Prensky, 2001a). تمایز میان بومیان و مهاجران دیجیتالی، تعامل میان نسل‌ها را در فضای دیجیتالی به چالشی جالب و منحصر به فرد تبدیل کرده است.

پالفری و گسر معتقدند که کاربرد زبان در نسل بومیان دیجیتالی ویژگی‌هایی دارد که آن را از نسل مهاجران دیجیتالی متمایز می‌سازد. بومیان دیجیتالی:

- از تمامی اشکال ارتباطات رایانه‌ای بهره می‌برند؛
- منحصراً فناوری رایانه را برای دسترسی به دانش و اخبار به کار می‌گیرند؛
- باور دارند که «اگر چیزی در وب وجود ندارد، پس اصلاً وجود ندارد»؛
- به روش‌های مشارکتی در تولید محتوای اینترنتی گرایش دارند؛

• و برای فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی یا سیاسی از پویش‌های اینترنتی و وبگاه‌های ویژه استفاده می‌کنند (Palfrey & Gasser).

این ویژگی‌ها نشان‌دهنده ارتباط عمیق این نسل با فضای دیجیتال است.

بر اساس مطالعات پرنسکی (۲۰۰۱ الف و ب؛ ۲۰۰۴) و هرینگ (۲۰۱۲)، تفاوت اصلی در نحوه استفاده از گفتاری نویسی و زبان دیجیتالی میان نسل بومیان دیجیتالی و مهاجران دیجیتالی ناشی از زمینه‌های رشدی و آشنایی با فناوری است. بومیان دیجیتالی، به‌عنوان کسانی که در دنیای دیجیتالی رشد یافته‌اند، زبان دیجیتالی را همانند زبان مادری فراگرفته‌اند. این نسل از زبان دیجیتالی به شیوه‌ای طبیعی، سریع و کاملاً درگیر با فرهنگ مشارکتی استفاده می‌کنند. آن‌ها تمایل دارند محتوا را به‌صورت مشارکتی تولید کنند و در استفاده از ابزارهای ارتباطی خلاقانه‌تر و پویاتر عمل کنند.

در مقابل، مهاجران دیجیتالی، که در دوران بزرگسالی با فناوری آشنا شده‌اند، زبان دیجیتالی را همانند زبان دوم یاد گرفته‌اند. این نسل معمولاً محتاط‌تر و رسمی‌تر عمل می‌کنند و در استفاده از ابزارهای دیجیتالی اغلب به روش‌های سنتی پایبندند. برای مثال، مهاجران دیجیتالی از وب‌نوشت‌ها بیشتر به‌عنوان ابزار انتقال دانش و تحلیل استفاده می‌کنند، در حالی که بومیان دیجیتالی از وب‌نوشت‌ها را برای اشتراک‌گذاری تجربیات شخصی و تعامل اجتماعی به کار می‌برند. این تفاوت‌ها در نحوه تعامل با فناوری نشان‌دهنده الگوهای متفاوت در استفاده از زبان میان این دو نسل است. به این ترتیب، بومیان دیجیتالی با نوآوری و انعطاف‌پذیری بیشتری از صورت غیر معیار زبان، یعنی گفتاری نویسی، بهره می‌گیرند، در حالی که مهاجران دیجیتالی رویکرد محتاطانه‌تری دارند و به ساختارها و روش‌های سنتی وفادار می‌مانند.

تعامل زبانی آزادانه و فعالانه بومیان و مهاجران دیجیتالی در فضای اینترنت شرایط منحصر به فرد دیگری را نیز به وجود آورده است و آن چندزبانگی در این فضا است. کاربران اینترنت، بدون محدودیت، آزادند که زبان مورد نظر خود را انتخاب و استفاده کنند. از این رو، اینترنت بستری برای تنوع زبانی شده است. اما تسلط برخی زبان‌ها بر برخی دیگر تعادل زبانی را دستخوش تغییر کرده و شرایطی ویژه و پیچیده پدید آورده است. در ادامه، این مسئله با جزئیات بیشتری بررسی خواهد شد.

۳. اینترنت چندزبانه

برخلاف این تصور رایج که اینترنت به یکسان‌سازی زبانی منجر می‌شود، کریستال (۲۰۰۱) نشان می‌دهد که این فناوری ظرفیت قابل توجهی برای حفظ تنوع زبانی دارد. اینترنت، به لحاظ فنی، بستری است که محدودیتی از نظر تعداد کاربران، جغرافیای کاربری، محتوای تولیدشده و

زبان‌های مورد استفاده ندارد، با این حال، به اندازه دنیای واقعی از تنوع زبانی برخوردار نیست و شکاف عمیقی میان تعداد زبان‌هایی که واقعاً صحبت می‌شوند و زبان‌هایی که در فضای اینترنت حضور دارند وجود دارد.

اسکنل (۲۰۱۳) گزارش می‌دهد که تنها ۱۵۱۰ زبان در اینترنت ردیابی شده‌اند و حتی اگر این تعداد به ۱۸۰۰ زبان افزایش یابد، بازهم تنها ۲۶ درصد از زبان‌های جهان در فضای مجازی نمود دارند. از این تعداد نیز فقط ۲۵۰ زبان حضوری فعال در اینترنت دارند. بدیهی است که اینترنت هرگز قادر نخواهد بود تنوع زبانی واقعی جهان را به‌طور کامل منعکس کند. نخست، به این دلیل که زبانوران بسیاری از زبان‌های دنیا زیرساخت‌های مناسب و کافی برای دسترسی به اینترنت در اختیار ندارند؛ دوم اینکه، همه زبان‌ها به یک اندازه از شاخص‌های پویایی زبانی برخوردار نیستند. برای نمونه، تنها بین ۵ تا ۱۰ درصد از زبان‌های جهان از نظام نوشتاری برخوردارند و این امر توانایی آن‌ها برای بهره‌برداری از اینترنت را به‌طور چشمگیری کاهش می‌دهد.

افزون‌براین، زبان‌هایی که از حروف لاتین استفاده می‌کنند به دیگر زبان‌ها برتری دارند، چراکه اینترنت در ابتدا به‌عنوان ابزاری متناسب با زبان انگلیسی طراحی شد. این برتری، که عمدتاً به دلایل تاریخی و فناوریانه رخ داده است، نابرابری زبانی در اینترنت را تشدید می‌کند (Soria 2015, p. 116). چالش‌هایی از این دست نشان می‌دهند که برای نزدیک‌تر شدن به تنوع زبانی واقعی و بهبود گسست زبانی در اینترنت نیازمند تغییرات ساختاری و سیاست‌گذاری‌های جامع هستیم.

چالش عدم دسترسی به اینترنت با افزایش دسترسی به ابزارهای رایانه‌ای و فراهم شدن امکان اتصال به اینترنت، هرچند با سرعت نسبتاً کندی، در حال مرتفع شدن است. از زمان ظهور اینترنت تاکنون، افزایش تقاضا برای خدمات و امکانات دیجیتال در سطوح بین‌المللی و ملی به رشد تنوع زبانی در فضای مجازی منجر شده است. در پاسخ به این نیازها، بسیاری از بسترهای اینترنتی به دلایل اقتصادی و رقابتی و برای در اختیار گرفتن بازار، به‌طور مستمر، تلاش کرده‌اند تا از نظر تنوع زبانی رشد کنند. برای مثال، گوگل از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۴ تعداد زبان‌هایی را که از آن پشتیبانی می‌کرد از ۴۳ زبان به ۸۰ زبان افزایش داد و تا سال ۲۰۲۲ این تعداد به ۱۱۰ زبان افزایش یافته است^۱. همچنین، فیس‌بوک تا سال ۲۰۱۴ از ۸۳ زبان و توئیتر (ایکس کنونی) از ۳۳ زبان پشتیبانی می‌کرد و این آمار در طول سال‌ها همچنان در حال افزایش بوده است (ibid). این تغییرات نمایانگر پیشرفت‌های ملموس در زمینه تنوع زبانی در اینترنت است که به‌ویژه، به دلیل فشارهای اقتصادی و رقابتی، در بسترهای دیجیتال شکل گرفته‌اند.

1. <https://globalbydesign.com>

برای رفع چالش دیگر، یعنی عدم برخورداری از پویایی، لازم است که شاخص‌های پویایی زبان، که یکی از مهم‌ترین آن‌ها تولید محتوا در اینترنت به کمک گفتاری‌نویسی است، به‌طور دقیق بررسی و تقویت شوند. در این مقاله، این شاخص‌ها با توجه به رویکرد فی‌شمن (۱۹۹۱) تحلیل خواهد شد و تمرکز بر قابلیت نقش‌پذیری زبان، که همان نقش ارتباط مجازی از طریق گفتاری‌نویسی است، خواهد بود. به‌عبارت‌دیگر، با توجه به شواهدی مبنی بر پیشرفت در زیرساخت‌های دسترسی به اینترنت و افزایش روزافزون آن، باید ببینیم که چگونه استفاده از گفتاری‌نویسی و اقداماتی از این قبیل می‌تواند به تقویت تنوع زبانی در فضای دیجیتال کمک کند. مسئله «تنوع زبانی دیجیتال» به یکی از دغدغه‌های اصلی پژوهشگران زبان‌شناسی اینترنتی تبدیل شده است. هدف این تلاش‌ها فراهم آوردن شرایطی برای جذب زبان‌های بیشتر در جمعیت دیجیتال و کاربرد آن‌ها در ابزارها و برنامه‌های دیجیتال است. تنوع زبانی دیجیتال از جهات گوناگون اهمیت دارد:

- ۱) برابری زبانی و حقوق زبان‌وران. تقویت تنوع زبانی به ایجاد فرصت‌های برابر در فضای دیجیتال برای تمام زبان‌ها و گویشوران آن‌ها کمک می‌کند؛
  - ۲) حفظ میراث زبانی. مستندسازی و ثبت زبان‌ها به حفظ فرهنگ‌های مرتبط با آن‌ها به روشی بی‌سابقه، سریع و ایمن منجر می‌شود؛
  - ۳) جلوگیری از نابودی زبان‌ها. زنده ماندن زبان‌ها منوط به استفاده از آن‌هاست. زبانی که در ابزارهای دیجیتال حضور ندارد نمی‌تواند پویایی، هویت و اعتبار خود را حفظ کند؛
  - ۴) پیامدهای اقتصادی. گسترش خدمات به زبان‌های مختلف بازار دیجیتال را توسعه می‌دهد و به رشد اقتصادی منجر می‌شود (Soria 2015, p. 116).
- گسترش تنوع زبانی دیجیتال، هرچند با چالش‌ها و هزینه‌های بسیار، کاملاً امکان‌پذیر است. بررسی آمارهای رسمی منتشرشده نشان می‌دهد که تسلط زبان انگلیسی بر محتوای اینترنت، گرچه همچنان قابل توجه است، از زمان ظهور اینترنت تا کنون تغییراتی داشته است. جدول زیر آمار کاربرد زبان‌ها در محتوای وب را طی یک سال نشان می‌دهد. همان‌گونه که پیداست، تنها در یک سال، سهم محتوای انگلیسی در وبگاه‌ها حدود ۴ درصد کاهش یافته است، درحالی‌که سهم برخی دیگر از زبان‌ها روند افزایشی داشته است. زبان فارسی نیز در این جدول جایگاهی نسبتاً قابل قبول دارد، با این حال، آمارها نشان می‌دهند که سهم محتوای فارسی در وب طی یک سال گذشته کاهش داشته است. این تغییرات نشان‌دهنده روند پویایی زبان‌ها در فضای دیجیتال است و ضرورت اقداماتی هدفمند را برای حفظ و ارتقای جایگاه زبان‌هایی که نسبت به انگلیسی رواج کمتری دارند آشکار می‌سازد.

جدول ۱ روند زمانی آمار استفاده از زبان‌ها در محتوای وبگاه‌ها

	2023 1 Nov	2023 1 Dec	2024 1 Jan	2024 1 Feb	2024 1 Mar	2024 1 Apr	2024 1 May	2024 1 Jun	2024 1 Jul	2024 1 Aug	2024 1 Sep	2024 1 Oct	2024 1 Nov	2024 14 Nov
English	53.0%	52.5%	52.2%	51.7%	51.2%	50.8%	50.5%	50.1%	49.9%	49.7%	49.5%	49.5%	49.4%	49.3%
Spanish	5.4%	5.4%	5.5%	5.6%	5.6%	5.7%	5.7%	5.8%	5.9%	5.9%	5.9%	6.0%	6.0%	6.0%
German	4.6%	4.7%	4.7%	4.9%	5.0%	5.1%	5.2%	5.3%	5.4%	5.4%	5.4%	5.5%	5.6%	5.6%
Japanese	4.1%	4.3%	4.3%	4.5%	4.6%	4.6%	4.7%	4.8%	4.9%	4.9%	5.0%	5.0%	5.0%	5.0%
French	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%	4.4%	4.4%	4.4%	4.4%
Russian	4.6%	4.6%	4.5%	4.5%	4.4%	4.3%	4.2%	4.2%	4.1%	4.1%	4.1%	4.0%	4.0%	4.0%
Portuguese	3.0%	3.1%	3.1%	3.2%	3.3%	3.4%	3.5%	3.5%	3.6%	3.7%	3.8%	3.8%	3.8%	3.8%
Italian	2.2%	2.2%	2.3%	2.4%	2.4%	2.5%	2.5%	2.6%	2.6%	2.6%	2.6%	2.7%	2.7%	2.7%
Dutch, Flemish	1.7%	1.7%	1.8%	1.8%	1.9%	1.9%	2.0%	2.0%	2.1%	2.1%	2.1%	2.1%	2.1%	2.1%
Polish	1.6%	1.6%	1.6%	1.6%	1.7%	1.7%	1.7%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%
Turkish	2.1%	2.1%	2.1%	2.0%	2.0%	1.9%	1.9%	1.9%	1.9%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%
Persian	1.5%	1.5%	1.5%	1.5%	1.4%	1.4%	1.4%	1.3%	1.3%	1.3%	1.3%	1.3%	1.2%	1.2%

منبع: https://w3techs.com/technologies/history_overview/content_language

۴. مبانی نظری

برای بررسی وضعیت زبان‌ها از نظر میزان پویایی یا در خطر بودنشان و تأثیر کاربرد آن‌ها در اینترنت بر وضعیت آن‌ها، که اغلب با گفتاری نویسی نمود می‌یابد، از نظریه‌های مطرح در حوزه‌های زبان‌شناسی اجتماعی و دیجیتالی‌سازی زبان بهره گرفته‌ایم. نظریه‌های جاشوا فیشر (۱۹۹۱)، در زمینه‌های احیای زبان‌های محلی، و نظریه کورنای (۲۰۱۳)، درباره تأثیر اینترنت بر زبان، چارچوب نظری این پژوهش خواهند بود.

۴-۱. احیای زبان‌های درخطر: فیشر (۱۹۹۱)

جاشوا فیشر، یکی از پیشگامان زبان‌شناسی اجتماعی و احیای زبان‌های درخطر، در کتاب مشهور خود، با عنوان معکوس‌سازی تغییر زبانی (۱۹۹۱)، مراحل مختلف احیای زبان را در قالب یک انگاره عملیاتی ارائه کرده است. فیشر با تعریف «زوال زبانی»، به عنوان فرایندی که طی آن یک زبان محلی با زبانی غالب جایگزین می‌شود، به نقش عوامل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در تسریع این روند اشاره می‌کند. او معتقد است که زوال زبان تنها مسئله‌ای زبانی نیست، بلکه نمایانگر از دست رفتن هویت و فرهنگ جامعه است. دیدگاه‌های فیشر تأثیر بسیاری در تبیین چگونگی جلوگیری از زوال زبان‌های محلی و احیای آن‌ها، از طریق سیاست‌های اجتماعی و فرهنگی، داشته است.

فیشمن (۱۹۹۱) انگاره «مقیاس انقطاع میان‌نسلی درجه‌بندی‌شده» (GIDS)^۱ را با هدف ارزیابی وضعیت تهدید و زوال زبان‌ها و بررسی میزان آسیب‌پذیری و روند تغییرات زبانی در طول نسل‌ها، ارائه کرده است. این انگاره شامل هشت مرحله است که هرکدام نشان‌دهنده سطحی از انقطاع و تغییرات در استفاده از زبان در جوامع است. به‌طورکلی، این مقیاس زبان‌ها را از مرحله‌ای که هنوز در معرض خطر جدی قرار نگرفته‌اند تا مرحله‌ای که تقریباً به‌طور کامل نابود شده‌اند ارزیابی می‌کند. هشت مرحله از این الگو به شرح زیر است:

مرحله ۱: زبان پایدار

○ زبان در این مرحله به‌طور کامل در جامعه مورد استفاده قرار می‌گیرد و نسل‌های مختلف به آن صحبت می‌کنند. هیچ خطری آن زبان را تهدید نمی‌کند.

مرحله ۲: زبان با تغییراتی محدود

○ زبان هنوز به‌طور گسترده در جامعه استفاده می‌شود، اما ممکن است تغییرات جزئی در الگوهای استفاده از آن رخ دهد. برخی از گروه‌های سنی ممکن است کمتر از آن زبان استفاده کنند.

مرحله ۳: زبان در حال انتقال

○ زبان همچنان در جامعه صحبت می‌شود، اما در حال از دست دادن برخی از کاربردهایش است. در این مرحله، نسل‌های جدید ممکن است از زبان محلی کمتر استفاده کنند و به‌طورکلی، استفاده از آن محدودتر می‌شود.

مرحله ۴: زبان در معرض خطر

○ زبان در معرض خطر قرار دارد، زیرا استفاده از آن در نسل‌های جدید به‌شدت کاهش یافته است. برخی از بخش‌های جامعه ممکن است به‌طور کامل از زبان استفاده نکنند.

مرحله ۵: زبان در معرض نابودی

○ زبان به‌طور فزاینده‌ای در معرض نابودی است. نسل‌های جدید تقریباً هیچ ارتباطی با زبان ندارند و آن را به‌عنوان زبان اصلی خود نمی‌آموزند.

مرحله ۶: زبان تقریباً نابودشده

○ زبان عملاً در حال نابودی است و تنها تعداد معدودی از افراد مسن از آن استفاده می‌کنند. این زبان به‌عنوان زبان اصلی استفاده نمی‌شود و بیشتر در جوامع بومی محدودی باقی می‌ماند.

مرحله ۷: زبان نابودشده

○ زبان کاملاً نابود شده است. کسی از آن استفاده نمی‌کند و دیگر نمی‌توان آن را به‌عنوان زبان زنده در نظر گرفت. استفاده از آن فقط به حوزه‌های خاصی، مانند مراسم مذهبی، موسیقی یا سایر فعالیت‌های فرهنگی منحصر می‌شود.

مرحله ۸: زبان کاملاً نابودشده

○ زبان هیچ‌گونه کاربرد اجتماعی و فرهنگی ندارد و کاملاً از بین رفته است.

کاربرد الگوی «مقیاس انقطاع میان‌نسلی درجه‌بندی‌شده»

این انگاره به پژوهشگران زبان‌شناسی اجتماعی کمک می‌کند تا وضعیت زوال یا پویایی زبان‌ها را در جوامع مختلف ارزیابی و اقداماتی برای جلوگیری از نابودی زبان‌های محلی طراحی کنند. فیشمن، با این مقیاس، سعی دارد روندهای تغییرات زبانی در طول نسل‌ها را شبیه‌سازی کرده و پیش‌بینی کند که کدام زبان‌ها احتمال بقای بیشتری خواهند داشت و کدام‌یک در خطر نابودی‌اند. فیشمن (۱۹۹۱) اقداماتی برای حفظ و احیای زبان‌های درخطر، در هر یک از مراحل تغییر زبان، پیشنهاد می‌کند. این اقدامات شامل موارد زیر است:

- مرحله نخست: مستندسازی زبان
زبان‌هایی که به‌طور جدی در معرض خطر قرار دارند ابتدا باید به‌دقت مستندسازی شوند. این فرایند شامل ثبت واژه‌ها، دستور زبان، داستان‌ها و سنت‌های شفاهی آن‌هاست. هدف اصلی این مرحله حفظ زبان از نابودی کامل است، حتی اگر زبان‌نور فعال نداشته باشد.
- مرحله دوم: آموزش زبان به بزرگسالان
در این مرحله، آموزش زبان به بزرگسالان آغاز می‌شود تا گروهی جدید از کاربران زبان شکل گیرد. این افراد می‌توانند نقشی اساسی در انتقال زبان به نسل‌های آینده ایفا کنند.
- مرحله سوم: انتقال زبان به کودکان در خانه
در این مرحله، خانواده‌ها تشویق می‌شوند که زبان را در خانه با فرزندان خود صحبت کنند. این فرایند به تقویت انتقال میان‌نسلی زبان، که برای بقای هر زبان ضروری است، کمک می‌کند.
- مرحله چهارم: استفاده از زبان در مدارس ابتدایی
مدارس ابتدایی باید آموزش زبان بومی را در برنامه درسی خود گنجانده و آن را به دانش‌آموزان آموزش دهند. این اقدام نه تنها موجب افزایش تسلط کودکان بر زبان می‌شود، بلکه به تقویت اعتبار زبان در جامعه نیز کمک می‌کند.
- مرحله پنجم: استفاده از زبان در رسانه‌های محلی

زبان باید در رسانه‌های محلی، مانند روزنامه‌ها، رادیو و تلویزیون محلی، به کار گرفته شود. این اقدام دامنه استفاده از زبان را گسترش داده و آن را به بخشی از زندگی عمومی تبدیل می‌کند.

● مرحله ششم: استفاده از زبان در مدارس متوسطه و آموزش عالی

در این مرحله، استفاده از زبان بومی در نظام آموزشی پیشرفته‌تر، شامل دبیرستان‌ها و دانشگاه‌ها، ترویج می‌شود. این اقدام به توسعه مفاهیم علمی و فنی در زبان بومی کمک کرده و جایگاه آن را در حوزه‌های آموزشی و تخصصی تقویت می‌کند.

● مرحله هفتم: استفاده از زبان در ساختار حکومت و جامعه

در این مرحله، زبان بومی باید در حوزه‌های رسمی، از جمله ادارات دولتی و سازمان‌های عمومی، به کار گرفته شود. این اقدام نشان‌دهنده رسمیت یافتن زبان و تقویت موقعیت اجتماعی آن در جامعه است.

● مرحله هشتم: استفاده از زبان در حوزه‌های فرهنگی و بین‌المللی

در این مرحله، زبان بومی باید به‌عنوان بخشی از هویت فرهنگی، در سطوح ملی و بین‌المللی، مورد پذیرش قرار گیرد. این اقدام شامل استفاده از زبان در تولیدات هنری و فرهنگی، مانند ادبیات، موسیقی و سینما، و همچنین، در تعاملات و همایش‌های بین‌المللی است.

نظریه فیشمن در دنیای دیجیتال امروزی می‌تواند به‌شکل مؤثری تجدید نظر و بازتعریف و بازتفسیر شود. ابزارهای دیجیتال، فضای برخط و دسترسی به منابع فرهنگی و آموزشی متعدد می‌تواند فرصتی برای احیای زبان‌های در حال نابودی و حفظ آن‌ها برای نسل‌های آینده فراهم کنند. فیشمن تأکید می‌کند که برای حفظ یک زبان، باید در تمامی سطوح اجتماعی، فرهنگی و آموزشی تلاش‌هایی صورت گیرد. در دنیای دیجیتال، این تلاش‌ها می‌توانند به‌طور گسترده‌تر و مؤثری انجام گیرند. در بخش‌های بعدی، با الهام از پیشنهادها فیشمن، راهکارهایی برای حفظ زبان‌ها در دنیای دیجیتال ارائه خواهم داد.

۲-۴. خطر نابودی زبان‌ها در عصر دیجیتال

با توجه به اینکه بسیاری از کاربردهای زبانی در فضای دیجیتال لحظه‌ای و با هدف تأثیری آنی و زودگذر صورت می‌گیرند، نگاه به مسئله خطر نابودی زبان‌ها در بستر دیجیتال اهمیت بیشتری می‌یابد. بررسی این مسئله در چنین زمینه‌ای ابعاد جدیدی از پویایی و تحول زبان‌ها را آشکار می‌سازد و نقش ابزارهای دیجیتال را در حفظ و احیای زبان‌های در معرض خطر برجسته‌تر می‌کند.

به نظر می‌رسد زبان‌هایی که در ارتباطات دیجیتال در دسترس نیستند یا نمی‌توان از آن‌ها در نوشتار دیجیتال استفاده کرد، به‌طور اجتناب‌ناپذیر، با خطر «مرگ دیجیتال» مواجه خواهند شد.

مرگ دیجیتال به معنای عدم حضور این زبان‌ها در فضای دیجیتالی و حذف آن‌ها از جریان ارتباطات نوین است. به‌علاوه، به‌راحتی، می‌توان دریافت که زبان‌هایی که با چنین خطری روبه‌رو هستند، اغلب، همان زبان‌هایی هستند که به‌طورکلی، در معرض خطر زوال و نابودی قرار دارند. این زبان‌ها معمولاً فاقد ابزارهای نوشتاری استاندارد، منابع دیجیتالی، یا جامعهٔ زبان‌نوران فعال در ایجاد و به‌اشتراک‌گذاری محتوا در محیط‌های برخط هستند.

دیدگاه مرگ دیجیتال زبان را آندریاس کورنای (۲۰۱۳)، در مجموعهٔ مباحث و آثار خود (مانند کورنای، ۲۰۱۳)، مطرح کرده است. او تأکید می‌کند که خطر زوال زبان‌ها در عصر دیجیتال باید در امتداد ابعاد مرگ سنتی زبان بررسی شود. ابعادی چون از دست رفتن کارکرد، اعتبار و توانش زبانی، به‌شکل از دست رفتن کارکرد دیجیتالی، اعتبار دیجیتالی و توانش دیجیتالی نمود می‌یابد. در واقع، باید دید که آیا زبان توانایی انجام عملکردهای دیجیتالی را دارد یا خیر؛ به این معنی که آیا ابزارها و بسترهایی وجود دارند که امکان استفاده از آن زبان را در محیط دیجیتالی فراهم کنند یا خیر. وجود محتوای دیجیتالی به زبان مورد نظر نیز از اهمیت بالایی برخوردار است، چراکه این محتوا به زبان اعتبار لازم را می‌بخشد. در غیر این صورت، براساس اصل معروف «اگر در وب نیست، پس وجود ندارد»، زبان ممکن است در حوزهٔ دیجیتالی ناپدید شود. همچنین، باید دید آیا بومیان دیجیتالی و مهاجران دیجیتالی قادر به استفاده از این زبان در فضای دیجیتالی هستند یا خیر.

کورنای در مقاله‌ای که در سال ۲۰۱۳، تحت عنوان «مرگ دیجیتال زبان»، منتشر کرد تخمین می‌زند که تنها حدود ۲۵۰ زبان از ۶۰۰۰ زبان موجود در دنیای دیجیتالی، فعالانه، حضور دارند. این زبان‌ها عمدتاً زبان‌های غالب‌اند یا زبان‌هایی هستند که زبان‌نوران گسترده و منابع دیجیتالی کافی دارند. او تأکید می‌کند که بیش از ۹۰ درصد زبان‌های جهان در دنیای دیجیتالی حضور ندارند و در نتیجه، در معرض خطر نابودی قرار می‌گیرند.

۲۵۰ زبانی که به‌گفتهٔ کورنای، فعالانه، در دنیای دیجیتالی حضور دارند ویژگی‌های زیر را دارا هستند:

- محتوای دیجیتالی گسترده در وبگاه‌ها، رسانه‌های اجتماعی، ویکی‌پدیا و غیره؛
- پشتیبانی فناورانهٔ مناسب با نرم‌افزارها، سیستم‌عامل‌ها، موتورهای جست‌وجوگر و غیره؛
- کاربرد روزمره در ارتباطات دیجیتالی، برای نمونه در رایانامه‌ها، پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های اجتماعی؛
- نظام نوشتاری معیار.

برخی از این زبان‌ها شامل موارد زیر هستند:

- زبان‌های بین‌المللی: انگلیسی، اسپانیایی، چینی، عربی، فرانسوی، روسی، پرتغالی؛

- زبان‌های منطقه‌ای پرکاربرد: هندی، ژاپنی، آلمانی، ترکی، فارسی، بنگالی؛
- زبان‌های محلی با جمعیت گویشور بالا: تاگالوگ، سواحیلی، تای، ویتنامی، کره‌ای؛
- زبان‌هایی با سیاست‌های حمایتی قوی: عبری، ایرلندی، ویلزی، باسکی، کاتالان.

کورنای (۲۰۱۳) انگاره‌ای چهارسطحی برای بررسی وضعیت زبان‌ها در فضای دیجیتال ارائه می‌دهد. این انگاره زبان‌ها را به چهار دسته تقسیم می‌کند و مشابه انگاره GIDS وضعیت زبان‌ها را ارزیابی می‌کند، اما تمرکز آن، به‌طور خاص، بر فضای دیجیتالی است.

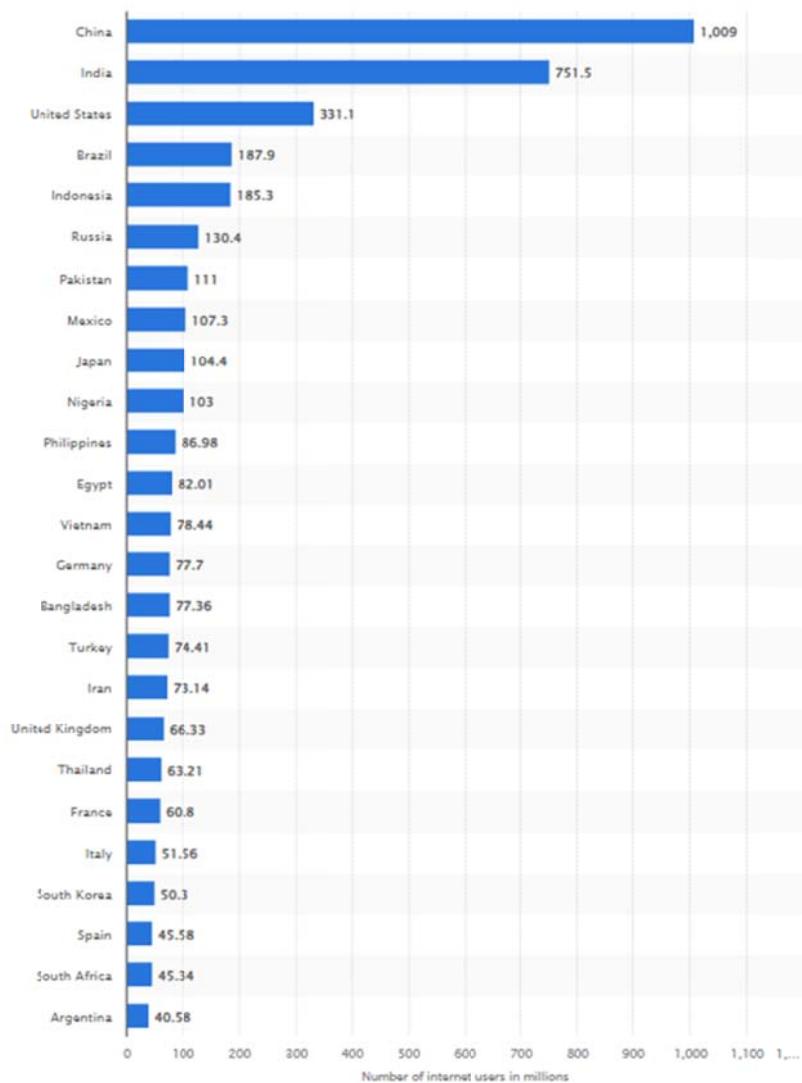
- (۱) زبان‌های پررونق^۱: زبان‌هایی که به‌واسطه تولید گسترده محتوا، استفاده در رسانه‌های دیجیتالی و اعتبار بالا در میان کاربران حضوری فعال در فضای دیجیتالی دارند.
- (۲) زبان‌های پویا^۲: زبان‌هایی که در فضای دیجیتالی حضور دارند، اما به‌اندازه زبان‌های پررونق فعال نیستند و محدودیت‌هایی در تولید محتوا و استفاده در رسانه‌های دیجیتالی دارند.
- (۳) زبان‌های موروثی^۳: زبان‌هایی که حضور آن‌ها بیشتر به مستندسازی و استفاده در زمینه‌های فرهنگی یا تاریخی محدود شده است. این زبان‌ها عمدتاً توسط گروه‌های خاص یا برای اهداف آموزشی و پژوهشی، به کار می‌روند.
- (۴) زبان‌های خاموش^۴: زبان‌هایی که در فضای دیجیتالی حضور بسیار اندکی دارند یا کاملاً غایب هستند و در معرض خطر زوال و نابودی قرار دارند.

بررسی نظریات فیشمن و کورنای نشان می‌دهد که پویایی زبان‌ها و میزان بقای آن‌ها به شدت تحت تأثیر انتقال میان‌نسلی، جایگاه اجتماعی و حضور در فضای دیجیتال قرار دارد. انگاره GIDS چارچوبی دقیق برای سنجش میزان خطر زوال زبان‌ها ارائه می‌دهد، درحالی‌که انگاره کورنای (۲۰۱۳) نشان می‌دهد که زبان‌هایی که در محیط دیجیتال حضور فعال ندارند در معرض خطر زوال قرار می‌گیرند. از این‌رو، روشن است که بهره‌گیری از اینترنت و فناوری‌های دیجیتال می‌تواند نقشی کلیدی در احیای زبان‌های درخطر داشته باشد. با در نظر گرفتن این چارچوب‌های نظری، پژوهش حاضر در بخش‌های بعدی به بررسی راهکارهای عملی برای استفاده از گفتاری‌نویسی و سایر فناوری‌های دیجیتال، به‌منظور ارتقای جایگاه زبان‌های در معرض خطر، خواهد پرداخت.

۵. جایگاه زبان فارسی و زبان‌های محلی

براساس آمار وبگاه W3Techs (جدول ۱)، زبان فارسی جزء ده زبان اول، از نظر سهم محتوای وب، قرار دارد. این شرایط به‌دلیل تعداد قابل توجه کاربران فارسی‌زبان، تولید محتوای بومی و

توسعه و بگانه‌های فارسی‌زبان بوده است. همان‌گونه که در نمودار زیر نیز پیداست، کاربران ایرانی با جمعیتی حدود ۷۳ میلیون نفری، رده هفدهم جهان را، از منظر تعداد کاربران، به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار ۱ کشورهای دارای بیشترین جمعیت دیجیتالی در جهان تا ژانویه ۲۰۲۴ (به میلیون نفر)

براساس این آمار، زبان فارسی یکی از زبان‌های پرکاربرد در اینترنت است. با این حال، در مقایسه با زبان‌های غالبی مانند انگلیسی، چینی و اسپانیایی، سهم آن از محتوای وب بسیار محدودتر است. بخش عمده‌ای از محتوای فارسی مربوط به شبکه‌های اجتماعی، مانند تلگرام، اینستاگرام و ایکس، است و این نشان‌دهنده وابستگی بالای کاربران فارسی‌زبان به این‌گونه فضاهاست. در عین حال، نشان می‌دهد که زبان فارسی بیشتر به روش گفتاری‌نویسی در فضای دیجیتال کاربرد می‌یابد نه به روش نوشتار معیار. نقش فارسی در تولید محتوای علمی در فضای دیجیتال بسیار اندک‌تر است. از سوی دیگر، بسیاری از ابزارهای هوش مصنوعی، موتورهای جست‌وجوگر و نرم‌افزارهای دیجیتال همچنان پشتیبانی محدودی از زبان فارسی ارائه می‌دهند. کاربران ایرانی در شبکه‌های اجتماعی از زبان‌های محلی خود نیز در کنار فارسی گفتاری استفاده می‌کنند، اما براساس انگاره GIDS، بسیاری از زبان‌های محلی در ایران در سطح ۶ یا پایین‌تر قرار دارند (نک. ethnologue.com)؛ یعنی در معرض کاهش انتقال میان‌نسلی هستند. زبان‌های محلی به دلیل نبود منابع دیجیتال استاندارد، دارا نبودن رسم‌الخط معین و غلبه فارسی گفتاری معیار بر محتوای تولیدی در وب، فرصت اندکی برای رشد در فضای دیجیتال دارند. بنابراین، به‌طور کلی، زبان فارسی و زبان‌های محلی آن در فضای دیجیتال جایگاهی روبه‌رشد دارند، اما همچنان با چالش‌هایی در رقابت با زبان‌های غالب مواجه‌اند. برای حفظ و گسترش این زبان‌ها، باید سیاست‌های حمایتی و فناوری‌های نوین مورد استفاده قرار گیرند تا تنوع زبانی ایران در فضای دیجیتال نیز بازتاب یابد.

۶. فرصت‌ها و راهکارهای عملی در برنامه‌ریزی زبانی

با در نظر گرفتن دیدگاه کورنای (۲۰۱۳) و با توجه به انگاره پیشنهادی فیشمن (۱۹۹۱)، روشن است که اینترنت می‌تواند به‌عنوان ابزاری کلیدی در مراحل مختلف احیای زبان‌ها، از جمله انتقال میان‌نسلی، مستندسازی، تقویت اعتبار و گسترش دامنه کاربرد ایفای نقش کند. در این بخش، راهکارهایی که می‌تواند در این مسیر مؤثر باشد و بتواند جایگاه زبان‌ها را در سطوح گفته‌شده ارتقا بخشد ارائه خواهد شد؛ این راهکارها با تأکید بر استفاده از فناوری‌های نوین، تولید محتوا بر پایه سبک زبانی مناسب و بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال، به‌منظور حفظ و تقویت زبان‌های محلی، طراحی شده‌اند.

• انتقال میان‌نسلی

بسترهای دیجیتال ابزاری قدرتمند برای انتقال زبان به نسل‌های جوان محسوب می‌شوند. مهاجران دیجیتال می‌توانند زبان‌هایی را که مطابق نظر فیشمن (۱۹۹۱)، در سطوح زبان‌های

در معرض خطر یا خاموش شده قرار دارند و دیگر در مکالمات روزمره استفاده نمی‌شوند با بهره‌گیری از گفتاری نویسی، بار دیگر به جریان مکالمات بازگردانند و چرخه انتقال میان‌نسلی زبانشان را احیا و تقویت کنند. گفتاری نویسی بازتاب غیررسمی و روزمره زبان در محیط‌های برخط است و زمینه آشنایی و تعامل نسل‌های جدید با زبان‌های محلی را فراهم و تسهیل می‌کند. این نوع نوشتار، به‌ویژه در پیام‌رسان‌ها، شبکه‌های اجتماعی و بازی‌های برخط، فضایی طبیعی، جذاب و در دسترس برای نسل جوان است و بیشتر از نوشتار رسمی آن‌ها را به کاربرد زبان بومی ترغیب می‌کند. لازم به ذکر است که حفظ زبان‌های محلی زمانی ممکن است که جوامع خود در فرایند تولید محتوا و طراحی ابزارها مشارکت داشته باشند.

• گسترش دامنه استفاده از زبان

گفتاری نویسی در محیط‌های برخط به زبان‌های محلی امکان می‌دهد که در حوزه‌های جدید و غیررسمی گسترش یابند و نقش‌های جدید بپذیرند. به‌واسطه این کاربردها، زبان از حوزه‌های محدود و سنتی خارج شده و به دامنه‌های عمومی‌تر وارد می‌شود. این گسترش می‌تواند زبان‌های در معرض خطر را از سطوح پایین (مانند سطوح ۷ و ۸) به سطح ۶ انتقال دهد، سطحی که زبان در آن به بخشی از زندگی روزمره تبدیل می‌شود.

• مستندسازی زبان از طریق گفتاری نویسی

گفتاری نویسی روشی پویا برای مستندسازی زبان است. مکالمات و متون نوشته‌شده در پیام‌رسان‌ها، گروه‌ها و وبگاه‌ها فرصتی ارزشمند برای ثبت واژه‌ها، اصطلاحات و ساختارهای دستوری زبان‌ها فراهم می‌آورند. همچنین، فناوری‌هایی مانند صفحات جمع‌سپاری داده‌های زبانی، که اطلاعات زبانی را از جامعه کاربران جمع‌آوری می‌کنند، می‌توانند تنوع گویش‌ها و تغییرات زبانی را ثبت کنند و به مستندسازی زبان‌های در خطر کمک کنند. داده‌های گردآوری‌شده با این روش‌ها ابزاری عملی در حفظ و احیای زبان‌های در خطر است. این روش‌ها نه تنها به مستندسازی زبان کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ای را برای گسترش منابع زبانی و تولید محتوا به زبان‌های محلی فراهم و از فراموشی زبان جلوگیری می‌کند. به این ترتیب، گفتاری نویسی می‌تواند هم‌زمان ابزاری ارتباطی و حفاظتی برای زبان‌ها، به‌خصوص زبان‌های در خطر، باشد.

• تقویت نگرش جامعه نسبت به زبان

به رسمیت شناختن گفتاری نویسی در فضای دیجیتال می‌تواند نگرش مثبت جامعه به زبان‌های محلی را تقویت کند، چراکه به افراد امکان می‌دهد زبان مادری خود را در بافت‌های جدید و

فناوری‌محور به کار گیرند. این رویکرد می‌تواند به تقویت پایه‌های فرهنگی و ایجاد پیوند عمیق‌تر با هویت زبانی منجر شود. زبان‌هایی که به دلیل کاهش نگرش مثبت در سطح ۶ و پایین‌تر قرار گرفته‌اند می‌توانند با حضور فعال در فضای دیجیتال، از طریق گفتاری‌نویسی، به تدریج، جایگاه اجتماعی خود را بازسازی و اعتبار ازدست‌رفته خود را بازیابند. گفتاری‌نویسی همچنین، به کاربران اجازه می‌دهد زبان‌های محلی خود را در محیط‌های چندزبانه، به صورت خلاقانه‌تر، به کار گیرند و آن را با زبان‌های غالب ترکیب کنند. این تعامل ممکن است به حفظ زبان‌های محلی در محیط‌های چندزبانه کمک کند و فشار تسلط زبان‌های غالب را کاهش دهد.

• ایجاد فرصت‌های آموزشی برای یادگیری زبان

ابزارهای مبتنی بر فناوری، نظیر برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌های) یادگیری زبان، کتاب‌های الکترونیکی، ابزارهای ترجمه و فرهنگ لغت، گروه‌های گفت‌وگو و رسانه‌های اجتماعی، فضای واقعیت مجازی (VR) و واقعیت افزوده (AR)، با کاهش محدودیت‌های سنتی در آموزش زبان‌ها، ظرفیت بالایی در تسهیل یادگیری زبان‌های محلی دارند. آموزش زبان در قالب گفتاری‌نویسی معیار نیز، به‌عنوان بخشی از این فرایند، زبان را در چارچوبی غیررسمی، که برای کاربران جوان جذابیت بیشتری دارد، ارائه می‌دهد. ابزارهای آموزشی جدید می‌توانند زبان‌های درخطر را به سطوح بالاتر ارتقا دهند و چرخه انتقال میان‌نسلی زبان را دوباره فعال سازند.

• طراحی و معیارسازی خط

طراحی و معیارسازی یک نظام نوشتاری و تسهیل گفتاری‌نویسی به‌واسطه آن می‌تواند به تولید منابع مکتوب زبان کمک کند.

۷. چالش‌ها

با وجود فرصت‌هایی که فضای دیجیتال برای پویایی و احیای زبان‌ها فراهم کرده است، چالش‌های متعددی نیز وجود دارند که می‌توانند مانعی جدی در این مسیر باشند. این چالش‌ها عمدتاً از عدم تطابق زیرساخت‌های دیجیتالی با نیازهای زبانی و فرهنگی زبان‌های اقلیت ناشی می‌شوند و با عواملی همچون فشار فرهنگی و اقتصادی برای استفاده از زبان‌های غالب تشدید می‌شوند. در این بخش، مهم‌ترین موانع پیش روی پویایی زبان‌ها در عصر دیجیتال برشمرده می‌شود.

• مقاومت برخی جوامع محلی در برابر استفاده از فناوری، به دلیل نگرانی از تغییرات فرهنگی. در بسیاری از جوامع محلی، استفاده از فناوری‌های دیجیتال، به‌ویژه در زمینه آموزش و نگارش،

می‌تواند به‌عنوان تهدیدی برای هویت فرهنگی و زبانی تلقی شود. این نگرانی‌ها ناشی از احتمال تأثیرات منفی فتاوری بر زبان‌های محلی و کاهش استفاده از آن‌هاست. در جوامعی که زبان مادری بخش بزرگی از هویت فرهنگی است این تغییرات تهدیدی برای حفظ میراث فرهنگی تصور می‌شود.

• نبود معیارهای واحد برای گفتاری نویسی. یکی دیگر از چالش‌های مهم در زمینه گفتاری نویسی، نبود معیارهای واحد و منسجم برای آن است. گفتاری نویسی ویژگی‌های خاص خود را دارد و در بسیاری موارد از قواعد نوشتار معیار فاصله می‌گیرد. از این رو، تدوین دستور خطی که با ویژگی‌های ساختاری و فرهنگی خاص هر زبان همخوانی داشته باشد، در عین ضرورت، امری پیچیده است. در تدوین دستور خط گفتاری نویسی، باید انعطاف‌پذیری در پذیرش نوآوری‌های زبانی و توانایی تطبیق با ویژگی‌های محاوره همواره مد نظر قرار گیرد.

۸. نتیجه‌گیری

در دنیای امروز، دیجیتالی‌سازی زبان‌ها به احیای آن‌ها کمک می‌کند و فرصتی برای ترویج و تثبیت زبان‌های محلی فراهم می‌آورد. نظریه فیشمن (۱۹۹۱) در مورد انقطاع میان‌نسلی زبان‌ها در دنیای دیجیتال، به‌ویژه با توجه به تحولات سریع فتاوری و رسانه‌های اجتماعی، همچنان قابل‌اجراست و در عین حال، نیازمند به‌روزرسانی است تا به تغییرات جدید پاسخ دهد. یکی از جنبه‌های مهم این تغییرات، اهمیت «گفتاری نویسی» است که در فضای دیجیتال امروز به‌طور خاص اهمیت یافته است. گفتاری نویسی مهم‌ترین و کلیدی‌ترین نمود زبانی در فضای اینترنت است. در واقع، این شیوه نوشتاری نه تنها به لحاظ ارتباطی و زبانی جذابیت دارد، بلکه به‌طور طبیعی با فرهنگ دیجیتال و نیازهای آن هم‌راستاست. کاربران اینترنت به دلیل سرعت بالای ارتباطات و نیاز به نوشتار سریع و قابل‌فهم، بیشتر به نوشتارهای غیررسمی، محاوره‌ای و گفتاری تمایل دارند.

از این رو، توجه و اقدام به تدوین یک دستور خط برای گفتاری نویسی می‌تواند به انسجام و نظم این شیوه نوشتاری در فضای دیجیتال کمک کند. در حالی که بسیاری از کاربران، به‌طور طبیعی، از زبان گفتاری در دنیای برخط استفاده می‌کنند، دستور خطی مصوب و پذیرفته‌شده برای این نوع نوشتار می‌تواند، به‌طور مؤثری، به ارتقای کیفیت و کارایی زبان در فضای دیجیتال کمک کند و از ایجاد آشفتگی‌های زبانی و تداخل نسل‌ها جلوگیری کند. از سوی دیگر، دستور خط می‌تواند به ترویج زبان در فضای رقابت جهانی و انسجام آن در عرصه دیجیتال کمک کند.

ارتقای نقش زبان‌های محلی در رسانه‌ها و آموزش و طراحی ابزارهای دیجیتالی چندزبانه، از جمله راهکارهای دیگری است که می‌توانند به تقویت جایگاه زبان‌های اقلیت کمک کنند. همچنین، شواهد نشان می‌دهد که فشارهای اقتصادی و رقابتی بر بسترهای دیجیتالی به افزایش تدریجی تنوع زبانی منجر شده است، اما این روند نیازمند حمایت‌های سیاستی و فناوریانه بیشتری است. در نهایت، اینترنت می‌تواند نقش مؤثری در حفظ میراث زبانی و جلوگیری از نابودی زبان‌ها ایفا کند، مشروط بر آنکه تلاش‌های همگانی و سیاست‌گذاری‌های ساختاری، برابری زبانی و تنوع فرهنگی در فضای دیجیتال ارتقا یابد. حفظ و گسترش تنوع دیجیتالی زبان نه تنها برای ایجاد عدالت زبانی بلکه برای تقویت هویت فرهنگی و گسترش بازارهای اقتصادی نیز ضروری است.

منابع

- Baron, N. S. (2008). *Always on: Language in an Online and Mobile World*, Oxford University Press.
- Cameron, D. (2005), *Verbal Hygiene*, London, UK: Routledge.
- Crystal, D. (2001), *Language and the Internet*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Fishman, J. (1991), *Reversing language Shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages*, Multilingual Matters.
- Habibova, K. A., & Y. M. Jafarov (2019), *Language Policy in the Virtual Space*, In 1st International Scientific Conference “Modern Management Trends and the Digital Economy: From Regional Development to Global Economic Growth” (2019) Atlantis Press, pp. 788–791.
- Herring, S. C. (2012), Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent, In D. Tannen & A. M. Tester (Eds.), *Georgetown University Roundtable on Languages and Linguistics 2011: Discourse 2.0: Language and New Media* Georgetown University Press, pp. 1–27.
- Kaplan, A. M., & M. Haenlein, (2010), Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), pp. 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kornai, A. (2013), Digital Language Death. *PLoS ONE* 8(10): e77056. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0077056>
- Palfrey, J., & U. Gasser (2008), *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. Basic Books.
- Prensky, M. (2001a), Digital Natives, Digital Immigrants, *On the Horizon*, 9(5), pp. 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- (2001b), Digital Natives, Digital Immigrants, part 2: Do They Really Think Differently? *On the Horizon*, 9(6), pp. 1–6.
- (2004), *The Emerging Online Life of the Digital Native: What They Do Differently Because of Technology, and How They Do It*, Retrieved from <https://marcprensky.com>

Scannell, K. (2013), How Many Languages Are on the Web? The Crúbadán Project 10+ years on, *Workshop on Corpus-Based Quantitative Typology (CoQuaT 2013)*.

Soria, C. (2015), Towards a Notion of “Digital Language Diversity.” In *Linguistic and Cultural Diversity in Cyberspace: Proceedings of the 3rd International Conference (Yakutsk, Russian Federation, 30 June–3 July 2014)* (p. 111), Interregional Library Cooperation Centre.

منابع اینترنتی

www.ethnigue.com

https://w3techs.com/technologies/history_overview/content_language

www.statista.com

